

אחר כותלנו

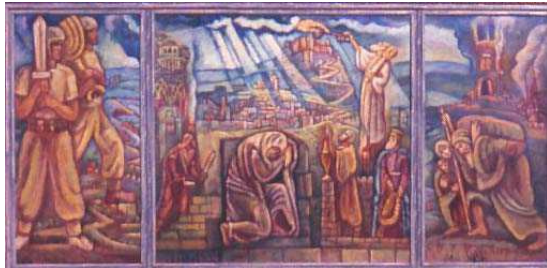
עלון לבוגרי ישיבת "הכותל" פ"ת פרשת "שמות" תשע"ג מספר 79

מאמר פותח הרב טוביה ליפשיץ

צמיחתו של מנהיג

אנו זוכים להתחיל מחדש את חומש שמות, נעסוק בשיעבוד וגאולה, במתן תורה ובמשכן לשכינה. אומנם הפסוקים מוכרים וידועים, אך ישנה הרגשה של רענון והתחדשות. "בכל שנה מרגישים טעם מחודש בדברי תורה" (פרי צדיק בראשית ע"מ ג).

ישראל במצרים - אריה אלוואייל

לאחר מסע שכנוע ארוך הסכים משה לקבל את השליחות- להיות המנהיג שיוציא את בני ישראל ממצרים. למרות הסכמתו שהתקבלה לאחר דין ודברים, הוא לא נהג בחופזה, וביקש את רשות חותנו, לצאת לשליחות. רק לאחר קבלת הסכמתו של זה, ציווה אותו הקב"ה שוב ותידרך אותו בצורה מדויקת כיצד לנהוג עם פרעה. בתוך רצף האירועים, מופיעים שלושה פסוקים, שכביכול, אינם ממין שליחות משה להצלת עם ישראל. "וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשׂוּהוּ ה' וַיִּבְקֶשׂ הַמֵּיתוּ: וַתִּקַּח צַפְרָה צֵר וַתִּכְרַת אֶת עַרְלַת בְּנָהּ וַתִּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן דָּמִים אֶתָּה לִי: וַיִּרְף מִמֶּנּוּ אִזְ אֲמָרָה חֲתַן דָּמִים לְמוֹלֶת" (שמות ד, כד-כו).

הסתום בפסוקים אלו מרובה על הגלוי, הפרטים תמוהים וקשים להבנה. הגמרא במסכת (נדרים לא ע"ב) מביאה מספר שיטות על מנת לפרש את הפסוקים, האם משה נתרשל מן מצוות מילה, או שלא מל מפני הסכנה ונענש על שהתעסק במלון תחילה. אך מתוך הקשר סיפור מעשה כמעט הריגת משה, כחלק ממעשה שליחות האלוקים נלמד את מורכבות החיים. מקום תפיסת הפרטים הקטנים בתוך אירועים גדולים. גם אדם שנקרא לבצע צו אלוקי צריך להיות מחושב. כך מפרש הרש"ר הירש: "לפי פירושונו בא ביטוי זה ('וַיִּבְקֶשׂ הַמֵּיתוּ') ללמדנו, כי ביצוען של תכניות ה' אינו מותנה באיש, - "הרבה שלוחים למקום" - שום אדם, גם לא האיש משה, חיוני והכרחי הוא לה'. ואם הפצרת ה' במשה לקבל עליו את השליחות נתנה מקום לדעה מוטעית זו, כאן תשובתה בצידה. גם לשלוחו, גם למשה, לא ישא ה' פנים. אדרבה: "בְּקִרְבֵי אֶקְדָּשׁ" (ויקרא י', ג') ועיין פירוש שם). דבר זה נרמז כבר כאן, בצורה תמציתית". משה נתבע על פרט שולי, לכאורה, המשולב בתוך התפקיד הגדול שאותו הוא נשלח למלא. הרי אנו למדים ששלמות האדם מתגלית בצורה בה הוא משלב בין המשימה הגדולה לפרטים הקטנים.

כך הסביר הסבא מסלבודקא את הדקדוק במעשים בכלל: "נהוג בעולם, כשאדם הולך לקיים מצוה ועל אחת כמה וכמה מצוה רבה ודחופה, לא ישים לב לדקדק תוך מעשה זה אם יש בו פגיעה משהו בעניני סדר העולם או במדת דרך ארץ וכדומה, כי על כן הרי הוא נדחף לעשות מעשה גדול ומצוה רבה, ומה לו לדייק בדברים פעוטים. אולם לא כן אנו מוצאים בדברי חז"ל. מדבריהם אנו לומדים שיש לזיזר הרבה שלא תפגע מעלה אחת בחבירתה אפילו כמלא נימה, ואין להסיח הדעת כלום, תוך עשיית מצוה אחת, מכל מעלה ומדה קטנה או גדולה הכרוכות בעקבותיה. (אור הצפון ע"מ ס"א). ובהתייחסות ישירה לפרשתנו כתב רבי יהודה ליב חסמן בספרו אור יהל: "ובוא, ראה, והשתומם, עד כמה מדקדקים בשמים עם האדם הגדול: "וַיִּפְגְּשׂוּהוּ ה' וַיִּבְקֶשׂ הַמֵּיתוּ". את מי? את משה, אשר "בְּכָל בַּיְתִי נֶאֱמַן הוּא", והלך בשליחותו של מקום להוציא את עם ישראל ממצרים, מכור הברזל, ולהכניסם תחת כנפי השכינה לקבל תורת ד', ורק הוא הנבחר לזה, ואם ימות משה אין אחר שימלא מקומו, ואעפ"כ: הוא נשפט משפט מות, בשביל מה? בשביל חטא קל, בשביל שנתעסק במלון תחילה!" (ח"א ע"מ כ"ו).

כאן התעצבה דמותו של הראשון והגדול שבמנהיגי ישראל. יסודות אישיותו - מן הראוי שייבנו כראוי ובשלמות, ולכן לא ניתן ואסור לוותר על פרטים. גם אם ניתן לפרש את פשט הפסוקים במספר אופנים, המסר העולה הוא אחד. יסודם של הדברים בדברי חז"ל: "אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבודקו בדבר קטן, ואח"כ מעלהו לגדולה" (שמו"ר ב', ג'). ריבונו של עולם מבקש מהמנהיג לדעת את סוד ההרכבה: לראות ולהתבונן במכלול, ומתוך כך לפעול. מתוך ראייה כזאת צומח מנהיג, מבצבצת גאולה.

שמועות הראי"ה – וישב
הרב ישעיהו הדרי

- א. תוספת שבח על הראשונים
- ב. ספר האבות-ספר "הישר" וספר הבנים
- ג. צדיקים וישרים
- ד. אורה ושמחה
- ה. ידיעה ובחירה
- ו. אהרון, משה ופרעה
- ז. המילה במלון
- ח. גאולת מצרים וגאולת דורות

רק לאחר זמן, שאע"פ שהוא צריך לכבוש אפלט יצרו ואינו מרגיש את עצם האורה של האהבה, שיזכה בה עצמה לשמחה, מכל - מקום ע"י שעושה רצון השי"ת בתורה ובמצוות זרוע לו האור, שיקצרהו ברניה עת יבוא על שכרו, וע"י אור התורה יבוא לשמחת עולם בהנאה מזיו השכינה. אבל לישרי לב, שישרו רצונם כרצון השי"ת, שהוא נמשך לו מרוממות כבוד גדלו, הם משיגים בנפשם עצם השמחה, ולא רק באמצעות האור, והם רואים עולמם בחייהם. מוצאים אנו שאורה היא רק גרמא לשמחה, דהיינו שמעלת השמחה עצמה גדולה היא ממעלת האורה.

מכאן שנית – נוסף על דברי רש"י - שאף מעלת הישרים – השמחה ("ולישרי לב שמחה") עולה על מעלת הצדיקים – האורה ("אור זרוע לצדיק"). עניין זה רמוז בדברי המחבר ב"שולחן ערוך" ("אורח חיים" רס"ג, ח). בדיני הדלקת נר שבת: "ב' או ג' בעלי בתים אוכלים במקום אחד, יש אומרים שכל אחד מברך על מנורה שלו". ושם ב"מגן אברהם": "דמיקרי שגם הוא מקיים מצווה זו, לפי שברביבוי הנרות יתרה האור, ותבוא שמחה יתרה (בגלל) הנאת האורה". לאמור: האור הוא הגורם למעלה יתרה, לשמחה שתבוא. הבנה בעדיפות הישרים על פני הצדיקים מתייחסת לבעיית הידיעה והבחירה.

בעניינה כתב הרמב"ם ("שמונה פרקים" ח, בפירוש הרמב"ם לאבות ג' ט"ו, רמב"ם הלכות תשובה ה, ו) שייסוד כל אמונתנו תלוי בהנהגת "הכל צפוי", בהאמנת ידיעת ה' את כל המאורעות. אמנם לכלל של "הרשות נתונה" יש חריגים היוצאים מכלל זה. כגון פרעה, שניטלה ממנו זכות הבחירה, כעונש על רשתו, כדי שייענש כמידתו. כלומר, למרות חופש הבחירה של האדם, נתון כוח זה להשגחתה של העין העליונה הצופה על מעשיו. הרשע שניטלת ממנו הבחירה, הוא נשאר בדרגת הרע בלבד ואילו הישר כשמסתלק ממנו הבחירה בגלל ידיעתו והכרתו העמוקה (השווה: "שפת אמת" שבועות תרל"ג ד"ה בגמרא ויתיצבו כו' שכפה עליהם (ההר) הוא נשאר בדרגה של אמונת הידיעה בלבד. בחינת הישר נטול-הבחירה היא בחינת מדרגה גדולה, בחינת עושה רצונו של מקום. (ראה ברכות ל"ה ע"ב, יומא ג' ע"ב, סוכה כ"ט ע"א, מכילתא בשלח י"ד, ספרי עקב מ' ובמקומות נוספים) הבא למדרגה כזו אין רצונו האישי בא לידי ביטוי, אפילו לא בבחירה נגד רצונו זה. הוא פטור

על פתיחת ספר שמות דרשו חז"ל (שמות-רבה א, ב. ראה עוד לעיל פ' נח תר"צ, פ' תולדות להלן פרשת שמות תרצ"א, א' משפטים תר"צ). "ואלה שמות, א"ר אבהו, כל מקום שנאמר "אלה"- פסל את הראשונים, "ואלה"- מוסיף שבח על הראשונים. "אלה תולדות השמיים והארץ"- פסל לתוהו ובוהו, "ואלה שמות" – הוסיף שבח על שבעים נפש שנאמרו למעלה, שכולם היו צדיקים".

יש להתבונן, אפוא, מהו השבח הנוסף מספר שמות ואילך על הקודם לו. (השווה: "שפת אמת" פ' שמות תרמ"ד, פ' שמות תרנ"ח ד"ה: במדרש אלה תולדות, "אורות הקודש" "חכמת הקודש" פרק מ"ה, בהערות העורך ר' דוד כהן נרשם בכתב-היד על הקטע האחרון שם עמ' כ"ט: תוספת בכת"ק בשעת ההדפסה השווה: שמונה קבצים ה' אות ע"ג) על הספר הקודם לו, בראשית דרשו חז"ל: "הנה כתובה על ספר הישר, מאי ספר הישר, א"ר ר' חייא בר א"ר יוחנן, זה ספר אברהם, יצחק ויעקב שנקראו "ישרים" (עבודה-זרה כ"ה, ע"א ושם ברש"י: היינו ספר בראשית שמעשה אבות כתובים בו).

בחינת "הישר", "הישרים", עולה מהפסוק: (תהילים צ"ז, י"א) "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה". לצדיק מייחסים בחינה של אור, ולישר בחינה של שמחה. מעלות הצידיקות והישרות מזכות במתנות, זו באורה וזו בשמחה. כך אף מפורשים הדברים בגמרא "לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה", צדיקים לאורה וישרים לשמחה. צדיקים לאורה דכתיב: "אור זרוע לצדיק", וישרים לשמחה דכתיב: "ולישרי לב שמחה". (תענית ט"ו, ע"א ושם ברש"י דישירים עדיפי מצדיקים וע"ע בתוספות שם ד"ה צדיקים, ברשב"א הובא ב"עין יעקב", ובמהרש"א, "שפת אמת" פ' נח תרנ"ב, "פרי צדיק" בראשית עמ' י"ד. השווה "עולת ראייה" ח"ב עמ' י"ז: האורה מרבה שמחה בטבע הנפש, כמש"כ "אורה ושמחה").

ואם כן נעם השמחה היא התכלית, והאורה היא האמצעי לה. והנה ההבדל בין צדיק לישר מתבאר ע"פ דברי הרמב"ם בשמונה פרקים (פרק ו') בעניין ההבדל בין הרוצה מרצונו ללכת בדרכי ה' לבין הכובש את יצרו. כי מי שטהר את לבבו ועשה רצונו כרצונו של הקב"ה הרי הוא דבק ממש בהשי"ת, בחיים האמיתיים, בלא שום אמצעי כלל, אבל הכובש את יצרו הרי רצונו נפרד הוא מצד עצמו, אלא שהתורה, שאינה עדיין עצמית בו, מאירה את חשכו ומנחה אותו ללכת באורח ישר, וע"ז הוא משיג שמחת עולם בעת הגמול.

נמצא שלצדיק, הכובש ומצדיק את מעשיו, אע"פ שאין לבו בעצמו ישר, האור הוא זרוע, כזריעה הנכרת

לזיכרון לפני ה' תמיד". (שמות כ"ח, כ"ט), "ונתת אל חושן המשפט וכו' והיו על לב אהרון וגו' ונשא אהרון את משפט בני ישראל על ליבו לפני ה' תמיד". (שם ל') הזיכרון מתייחס לעובדות העבר, והמשפט - להכרעת ההווה. (וראה עוד יומא ע"ג, שעל אבני החושן הופיעו נוסף לשמות השבטים - הבנים אף שמות האבות).

כיוצא במורכבות זו נמצא אף אצל משה. עלית למרום שבית שבי" (תהילים ס"ח, י"ט) ונדרש (שבת פ"ט, ע"א. תנחומא תש"א, י"ז) על משה רבנו שמדרגתו היא בבחינת שביה, מלקוח ומתנה למעלה מבחינת הבחירה, והיא בחינת הידיעה "אשר ידעו ה' פנים אל פנים". (דברים ל"ד, י. השווה: "משך חכמה", הקדמה לספר שמות). מאידך, כשהלך משה לגאול את ישראל התעכב במלון בקיום מצוות המילה בחר בסדר עדיפות שונה. (השווה: "נתן תורה" (תשל"ד) עמ' ט"ז "שמעתי מפי כ"ק אדמו"ר הכ"מ שזה היה הוויכוח בין משרע"ה לציפורה בעניין מילתו של אליעזר, שחס לחשוב שמשם הצדיק התעצל בקיום המצווה ". וע"ע שם עמ' ל"ד. כעין זה נמצאו בכתב - יד הרושם, ראשי פרקים תמציתיים, שנכתבו תחת הכותרת, פ' שמות תרצ"ה: במדרש אלה פוסל וכו' גם העניין שמשם רבנו התעצל במילת בנו. וראה עוד ב"אורח משפט" עמ' קע"ח שדן בדברי הפוסקים על איחור בעשיית המצווה כדי להדרה: "ואמרתי בזה עניין משה רבנו ע"ה שנתעסק במלון תחילה, הייתכן? אמנם הידור מצווה לעשות סעודה בעת המילה חשב טוב לאחר ולעשות בהידור, ויש לומר בזה כי חתן דמים היינו שיעשה סעודה ושמחה, וזה גרם להם דמים, ואח"כ, שכבר נתקיימה המצווה, אמר: "חתן דמים למולות", היינו כעת יוכל גם להכין סעודת מילה". (והשווה: "חתם סופר" חידושי מסכת שבת קל"ד, ע"ב). אמנם בדרך לגאולה שיסודה כאמור ב"זכרתי את בריתי וגו' ואף את ברית אברהם" היה צריך לאחוז בדרכם של האבות, בבחינת הידיעה, והרי המילה היא המצווה הראשונה שנצטוו בה אברהם, וההתרשלות בה היא פגם בבחינת הידיעה. ההתמודדות עם פרעה הטוען: "לא ידעתי את ה'" מזקיקה את משה ואהרון למעלת הידיעה העליונה שרק בכוחה אפשר יהא להכניע את העורף של פרעה. פרעה הוא היפוכה של מידת הידיעה, הוא האומר: "לא ידעתי את ה'", ולכן נשללת ממנו אפשרות הבחירה. מכאן אף חילוף האותיות בשמו: "פרעה-הערף. (ראה ב"פרי עץ חיים" שער כ"א, פרק א': פרעה ומצרים הם כנגד העורף העליון. וראה עוד ב"תולדות יעקב יוסף" פ' פקודי דף ע"ה, ע"א, "תורה אור" עמ' 62, "ליקוטי תורה" שיר - השירים דף ל"ו, ע"א. "בית אהרון" (קרלין) מהדורת צילום תשכ"ה עמ' 112. והשווה: אגרות רביה א' עמ' רל"ד, על דרכי הדרש בגימטריא: במחשבה הגבוהה לא נמצא שום פגישה מקרית)) התהפך אצלו הסדר, הוא הפנה עורף לידיעה ולכן היא ניטלה ממנו.

ההתייחסות לבחינת הידיעה, נוטלת את הבחירה, בין לצד הטוב - יודעי ה', עושי רצונו של מקום, בין לצד הרע, מחוסרי ידיעה זו, "לא ידעתי את ה'", כפרעה ודומיו הרשעים. ההנהגה עם מצרים - זו שפרעה היה לה לפה, בטענה: "לא ידעתי את ה'" - היא המביאה את העולם כולו לבחינת הידיעה הגדולה: "וידעו מצרים כי אני ה'". גאולת מצרים ומה שבא בגרמתה, תהא דוגמא לגאולות האחרות "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גויים רבים, וידעו כי אני ה'". (יחזקאל ל"ח, ל"ג). מדרגה גדולה זו אפשר היה לה לבוא רק ע"י

מהתלבטות, הכרתו - ידיעתו את רצון הבורא היא המכוונת את דרכו. הדרגה ההפוכה, הקוטבית, היא שהרצון האישי כל - כך מכריע עד שאינו מכיר ברירה אחרת. את הרע וגו' ובחרת בחיים".

(דברים ל' ט"ו, י"ט) בחירה בחיים, בחירה בטוב, היא בחינת הצדיק. בחירת ידיעת האמת, בלי בחירה, נקראת יושר. האבות נקראו ישרים מפני שהיו בבחינת ידיעה בלבד, ומחמת אור הדעת הגדול, ניטלה מהם, כאילו, אפשרות הבחירה. גאולת מצרים מצריכה לפניה גלות. יתרון האור יתגלה מתוך החושך. עניינה של הגאולה הוא נהורא מיגו חשוכא. "מתחילה עובדי עבודה - זרה היו אבותינו", ואי-אפשר לגאולתם שתבוא בכוח אבות-אבותיהם בלבד, בכוח הידיעה שאין עמה חושך, שאין עמה אפשרות של בחירה לא טובה.

כוח הבחירה נתון היה בידי הבנים. בחינת מדרגתם היא טוב ורע המשמשים בערבוביה, אור וחושך כאחד. אולם יסוד הטוב והאור בא מכוחם של האבות, הם מהווים את יסוד הגאולה: "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי גם אעלך גם עלה" (בראשית מ"ו ד'). והוא מה שהובטח לו לישראל: "וזכרתי את בריתי יעקב וגו' והארץ אזכור". (ויקרא כ"ו, מ"ב). אמנם על סמך ההתייחסות לאבות, בעלי הידיעה, יתבלט חלקם של הבנים, בעלי הבחירה לצד הטוב, חלק שאף הוא מעלתו כיתרון האור מתוך החושך. הידיעה הברורה הרי היא בבחינת אור שאין עמה חושך, אבות שאין עמם תולדות. אמנם הבחירה יש בה בחינה של תולדה ביחס לידיעה, בניס-תולדות מכוח האבות. צירוף של סגולת האבות ומעלות הבנים מצינו אצל שני הגואלים: משה ואהרון.

"הלא אהרון אחיך הלוי וכו' הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבבו" (שמות ד' י"ד) ודרשו על כך "בשכר וראך ושמח בלבבו" זכה לחושן המשפט על ליבו" (שבת קל"ט, ע"ב) במשפט משתמשים בשני מרכיבים: עדות העדים והכרעת הדיין. עניינה של העדות, במובן המקובל, הוא במסירת דברים כהווייתם, אין הם מחדשים דבר, ואסור להם לחדש דבר על העובדות. הדיין, לעומת זאת אמור לחדש את הדין ע"פ שיקול דעתו. על סמך העדות - האב הנתונה לפניו, תבוא התולדה, התוצאה, ההכרעה. שמחת - הלב של אהרון בפגישתו עם משה מורכבת משניים: מהאמנת ההבטחה ביושר האבות, הנתונה כהווייתה במסורת הדורות, ומההכרה במעלת צידקות הבנים - הבוחרים ומחדשים את תהליך זריעת הגאולה.

הכפילות הזו היא שזיכתה אותו במתנה כפולה: חושן המשפט - על משמעותו הכפולה - על ליבו (אפשר שיש בכפילות זו בכדי להסביר את שני הפסוקים: "ונשא אהרון את שמות בני ישראל בחושן המשפט על ליבו בבואו אל הקודש,

ספר בראשית כספר הישר, סיפור מעשי הישרים. להגדרה זו הוא מצרף את הפסוק ה' בסגולות הצדיק והישר, את דברי הגמרא וההלכה המבדילים בין השניים. (נקודה שעסק בה גם במסגרת נוספת, ב"עולת ראייה", ראה לעיל הערה 5). הישר- כשמו כן הוא, בלי מאבקים, בלי התמודדות. ישרותם של האבות, יסודה בהכרתם העמוקה את האלוהות. הדבקות בהכרה זו כמעט שוללת מהם את הבחירה, כשם שבקוטב השני, הרי עומק הרשעה של פרעה ודומיו, גורמת לשלילת הבחירה. מעלת דור הבנים - "הצדיקים" היא שגם אם הם במדרגה פחותה משל האבות, הרי הניצחון במאבק שעליהם לנהל, מוסיף להם שבח שלא היה לדור הקודם. במעבר בין הדורות שמור מקום מיוחד למשה ואהרון. יש בהם מבחינת הידיעה והישרות של האבות ויש בהם מיסוד הבחירה והצידקות של הבנים, ולכן הם - הם המיוחדים לגאולת הבנים בקישור עם האבות.

גאולה שנעשתה בית - אב לכל גאולות העתיד. מנקודת המוצא בראש הפרשה פונים הדברים, הן לפרשיות האבות, (ראה לעיל פ' ויחי תרפ"ט) והן לסופה של הפרשה בדבר שלילת הבחירה מפרעה והבטחת גאולה לישראל.

שהרי אנו רואים שרב אחא היה מחזר אחר ירק מר. ועוד אמרו שם בגמרא (לט): "כללו של דבר כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו, וכל שאין בו טעם מרור אין יוצאין בו". וכן הביא ראייה מדברי הגמרא (קטו): שאין להשהות את המרור בחרוסת משום ש"בעינין טעם מרור" משמע שצריך מרירות. ועוד אמרו שם בגמרא: "בלע מרור (מבלי ללעוס) - לא יצא", ומשמע שחייב להרגיש את מרירותו. ומכל אלו מסיק החזו"א שאין יוצאין בחסה אלא אחר שנתמרה.

אמנם הירושלמי (פסחים פ"ב ה"ה) הקשה על המשנה שהרי חזרת היא מתוקה, ותרץ שם רבי חייא: "כל עצמן אין הדבר תלוי אלא בחזרת, מה חזרת תחילתה מתוק וסופה מר כך עשו המצריים לאבותינו במצרים: בתחילה - "בְּמִיטְבַּת הָאֶרֶץ הוֹשֵׁב אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אֲחִיךָ", ואחר כך - "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעֶבְדָּה קָשָׁה בְּחָמֵר וּבְלִבָּנִים". ולכאורה נראה מהירושלמי שאין צורך שיהיה מר בשעת האכילה.

אך החזו"א מסביר שגם ע"פ הירושלמי הכוונה שאוכלים את החזרת דווקא כשהיא כבר מרה, אלא שהתקשה הירושלמי: כיוון שבתחילה החזרת מתוקה ולא היה אפשר לצאת בה ידי חובת "מרור", א"כ אולי אינה נקראת בשם מרור, ולכן תירץ שדווקא משום כך דומה לשעבוד מצרים שגם בתחילתו מתוק וסופו מר.

וכך כתב הרידב"ז (ברכות פ"ו ה"א מג). שצ"ע על המתירים לקחת חסה למרור, שהרי אין בה שום מרירות, ואולי יש לומר שהחסה שבארצותיהם היא מרה.

בני האבות, בני הישרים, בעלי הבחירה, המגיעים לידיעת ה' האמתית ומבשרים אותה לעיני העולם כולו. מצד זה הם עולים על אבותיהם. הם החושפים את האור הזרוע. הם הצדיקים, מצטיינים בנקודה זו, יתר על דור הישרים. מעלה זו מיוחדת לדור היורדים למצרים ולדורות המשתעבדים בתוך חשכת הגלות, שבה הם נאבקים ומתוכה יוצאים לגאולה. "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", ואלה - מוסיף שבח על הראשונים, שבח הבנים על אבותם.

בשולי השמועה

פתיחת החומש השני ב"ואלה שמות" כוללת, לפי דרשת חז"ל המוסיפה שבח על מה שקדם, את מה שהסתיים בספר בראשית ואת מה שעתיד להתרחש בספר שמות. עצם ההנחה שאפשר להוסיף שבח על מעשה האבות, שהבנים יכולים לעלות על מעלת אבותיהם, מעוררת תמיהה. האבות מצטיירים כדמויות מופת, כאתגר לחיקוי, ומעשיהם הם סימן לבנים, מה שייך, אפוא, להוסיף שבח עליהם, כלומר שמשוהו היה חסר בהם והוא נשלם רק ע"י הבנים. כדי לסלק תמיהה זו משתמש הרב בהגדרת חז"ל את

פרשת השבוע בהלכה - מצוות מרור אלישע כרמל

נוהגים ישראל להקשות בליל הסדר ארבע קושיות ידועות. קושיה נוספת מתעוררת בביתם רבים בלילה זה: מדוע אנו מקיימים מצוות אכילת מרור באכילת חסה? והרי חסה אינה מרה?

גישת החזו"א

שנינו בפסחים (לט) לעניין מצוות מרור: "ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור". ומפרשת הגמרא שחזרת היא חסא.

בהמשך הגמרא מסופר שרב אחא היה מחזר אחר ירק מר לצורך מצוות מרור, ואמר לו רבינא: "מאי דעתיך דמרירין טפי? והא "חזרת" תנן! ותנא דבי שמואל: חזרת. וא"ר אושעיא: מצוה בחזרת. ואמר רבא מאי חזרת? חסא, מאי חסא דחס רחמנא עילוון. ואמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן: למה נמשלו מצריים כמרור? לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה, אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה.

אמר ליה (רב אחא): הדרי בל".

וממעשה זה דקדק החזו"א (או"ח סי' קכד לט). שעיקר המצווה במרירות, ולכן מן המובחר שיהיה מר יותר,

לצאת ידי חובה, ואם כן גם חסה אמורה להיות מרה. אך לדיטב"א מרור הוא שם של ירק מסויים, ושאר ירקות רק מכונים מרור כיוון שהם לזכר "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם" (מפני מרירותם או כי תחילתם רך וסופם קשה כעין השעבוד).

למעשה רוב האחרונים כתבו שניתן לקחת חסה למרור אף כשהיא מתוקה. **החכם צבי** (סימן קיט) מזהיר שאם יש חסה אין לקחת תמכא (הנקרא כיום חריין) שקשה לאכול ממנו זית, ועוד שיש בו סכנה בחריפותו. והסכים לדבריו **החת"ס** (תשובה קלב). וכך כתב **בלבוש** (תעג ה) "ועיקר המרור היא בחזרת אע"פ שהיא מתוקה ואין בה מרירות כ"כ כמו בשאר המינין, מ"מ קים להו לרבותינו ז"ל שידעו לדבר בלשון הקודש יותר ממנו שעיקר שם מרור הכתוב בתורה הונח עליו תחילה, ועוד שתחילתו מתוק וסופו מר זכר ל"וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם" בפרך, תחילה בפה רך ואח"כ בפרך...". וכ"כ **שו"ע הרב** (תעג ל) **וערוך השולחן** (תעג יג). וכן היה נוהג **הגרש"ז אויערבך**.

וכ"כ **חיי אדם** (כלל קל ג): "ואף על גב דאינו מר כלל, לא איכפת לך", אלא שכתב שלכתחילה יש לקחת תמכא כיוון שאיננו בקיאים בירקות אלו ובשמותיהם. וכיוון שהסכימו רוב האחרונים שניתן לצאת ידי חובה בחסה שלנו, יש להעדיף אותה על פני שאר מרורים. שהרי נפסק **בטור ושו"ע** שעיקר מצוות מרור היא דווקא בחזרת. ובסמ"ק כתב שטוב לחזר אחריה ולקנותה אף בדמים יקרים, וכ"כ **המשנה ברורה**, אלא שכתב (ע"פ חת"ס) שבגלל בעיית החרקים הקשה שבחסה, כאשר אין אפשרות לבדוק כראוי מוטב ליקח תמכא (חריין) אף שעדיפותו פחותה כדי שלא להכשל באיסורי תורה. (הטעם שנהגו באירופה לקחת תמכא (חריין) למצוות מרור, כתב **ערוך השולחן** (תעג יג) שהוא מפני שאין החסה מצויה באירופה בעונה זו של השנה, וכ"כ **חכם צבי** (שם) והוסיף עוד שלא היו בקיאים לדעת מהי חזרת).

וכתב **החת"ס** (פסחים קטז). ש'מרור' גימטריה 'מות' והוא מלאך המות ויצר הרע, ש'תחלתו מתוק' בשעה שמפתה לאדם וממתיק לו תאוות העוה"ז ו'סופו מר' שעולה ומקטרג עליו ויורד ונוטל את נשמתו, וע"י שאנו מטבלין אותו בחרוסת בלילה הזה המשומר מן המזיקין, מבטלין וממתיקין אותו. ומעז יצא מתוק במהרה בימינו.

והמשמרת שלום (קוידנוב, סי' לה ב) כתב שאין לקחת חסה כמרור, ואם לקחה לא יברך עליה. וכתב כעין טעם החזו"א, ועוד שיש לחשוש שאין זו חזרת הנזכרת בתלמוד.

גישת רוב הפוסקים

כמה אחרונים כתבו לדחות ראיות החזו"א (משנה הלכות ח"ו צב, ח"ז סח. הליכות שלמה פסח פ"ז כא).

מהמעשה ברב אחא שהיה מחזר אחר ירק מר - אין ראייה, שהרי חזר בו לבסוף אחרי שהוכיח לו רבא שחזרת היא מרור מעליא. ואדרבה רואים שרבא הביא את החזרת כראיה שאין צורך בדבר מר, א"כ ברור שחזרת זו אינה מרה ובכל זאת יוצאין בה, ולא כדברי החזו"א. (והחזו"א כנראה סבר שרב אחא חיזר ירק מר יותר, וחדש לו רבא שעדיף לו לקחת חזרת אף שבתחילתה היתה מתוקה).

וכן אין להוכיח מדברי הגמרא שאין להשהות המרור בחרוסת ו"בלע מרור לא יצא", כי הטעם הוא משום ש"בעינין טעם מרור", אך לא אמרו שבעינין "טעם מר", וכוונת הגמרא היא שצריך לחוש את טעמו של מין זה שאוכלים (הנקרא מרור), אך מכל מקום א"צ דווקא שיהא מר (וכן פירש **ערוה"ש** סי' תעה סקט"ו).

לשיטת אחרונים אלו, אף שהחסה מתוקה, היא מזכירה את השעבוד בכך שהיא בתחילתה מתוקה ורכה ובסופה מרה וקשה, כפשט הבבלי והירושלמי.

אמנם מדברי **רשב"ם** הביאו ראייה לחזו"א, שפרש שבלע מרור לא יצא "דבעינין טעם מרור וליכא, דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר ל"וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם" (ועי' באחרונים הנ"ל שהציעו לתרץ זאת). וכן נראה גם מהר"ן שבכל הירקות האלו יש טעם מרירות, כולל החזרת.

עוד כתב **במשנה הלכות** שהתשובה לכך האם המרור צריך להיות מר, תלויה במחלוקת הרא"ה עם תלמידו **הריטב"א** (הובאו בחידושי הריטב"א פסחים לט.). **במשנה** נאמר: "ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור" ומפרש הרא"ה שכוונת המשנה "ובמרור" היא לומר שאפשר לצאת גם בשאר דברים מרים כיוצא באלו. אך **הריטב"א** מפרש ש"מרור" הוא שם ירק ספציפי כמו חזרת ותמכא וכו'. נראה שלהרא"ה "מרור" הנאמר בתורה הוא שם כולל לכל הירקות המרים שבהם ניתן

ופניהם איש אל אחיו הרב אבנר ששר

את גבולות ה"אני" כך שאני מוצאת עצמי מסוגלת:
ללמוד ולתרגל. בכך נמצאנו מתמודדים עם אפשרויות נוספות של חשיבה ועשייה, שללא המפגש לא הייתי מגיעה אליהם. מ"הזמנה" זו גם היא גם אני יוצאים נשכרים! שכן שני בני הזוג משכללים את עצמם ומגדילים את הסיכוי להשתמש ברפרטואר רחב יותר של אפשרויות בבוא העת (או כפי שזה מכונה "הרחבת גבולות האני"). מעמדה של הכלה ואהבה יתכן תהליך ארוך (של חודשים ושנים) בו כל אחד יתקדם וימצא את האיזון בין נטייתו הטבעית ובין הלמידה שרכש דרך המפגש עם השני וכך ירחיב את יכולותיו.

ונקודה נוספת - כדי שתהליך זה אכן יתרחש - יש "לשפר את המצב", כדברייך, אולם זה יעבוד בתנאי שתתמקדי לא במצב שלו אלא במצב שלך! מהדברים נראה שיש בך שני קולות: האחד מכריז "אי אפשר לשנות את בן/בת הזוג וגם אין לי כל כוונה כזו..." והקול השני לוחש לך "מאוד קשה לך, את מתוסכלת, המצב ישתפר כשהוא ישתנה..." ושני הקולות הללו באים לידי ביטוי בתוכך.

הצעד הראשון לקראת שינוי הוא **המודעות** לדואליות הנ"ל. הצעד הבא הוא לחזק את הקול הראשון, שלא מפנה את הצורך בשינוי לבן- הזוג ולעסוק בשאלה, עם המציאות הנתונה, מה מתסכל אותי? כיצד אני מגיבה לתסכול? האם יש אפשרות להימנע מתחושה זו? כיצד? מהו הדבר הראשון שעלי לעשות לשם כך? כשנוכל לתת מענה לשאלות המכוונות הללו נגלה שבכוחנו לתת פרשנות חדשה לקול השני שבתוכנו, המתייחס לאחר - פרשנות של הבנה, אמון וחמלה ומכאן נוכל לייצר התייחסות מקבלת ותומכת כלפי בן הזוג. מעמדה חדשה שכזו - נוכל להגיב אחרת כשיתברר ש"נעלמו לו הדברים - כי הוא לא זוכר איפה הוא שם אותם", כמתואר בשאלה.

במקום תחושת התסכול שליוותה אותך קודם, תוכלי לומר לעצמך ואולי גם אליו:

- איך הוא מרגיש כשזה קורה?
- האם הוא מעוניין בעזרה?
- מה עוד ניתן לעשות כדי למנוע השנות המצב בעתיד?
- במקום תחושת התסכול שליוותה אותנו קודם. מתוך הבנה והזדהות עם הקושי שלו גם הוא וגם את תרגישו מאוחדים - ואגב "הדברים שאבדו" תגלו עוד סיבה לאהוב ולחשוב ביחד! בהצלחה.

שאלה: בעלי ואני נשואים בשמחה רבה שנתיים, ויש לי שאלה. יש גישה רווחת, ואני מסכימה איתה, שאי אפשר לשנות את בן/בת הזוג, ואכן, אין לי שום כוונה לשנות אותו. אבל מה אפשר לעשות אם הרבה פעמים ההתנהלות של בן זוגי מקשה עלי? לדוגמה: פעמים רבות נעלמים לו דברים - הוא לא זוכר איפה שם אותם. זה גורם לי תסכול רב. איך אפשר לשפר את המצב מבלי לנסות "לשנות אותו"?

תשובה: הרבה פעמים יש לבעלך "התנהלות שמקשה עליך" כהגדרתך. האם לדעתך יש פעמים בהם ההתנהלות שלך - מקשה עליו?? קרוב לוודאי שהתשובה חיובית. שכן עצם המפגש בין בני זוג מזמן מפגש בין שונים. שונים במה? שונים במינם, שונים בצורת מחשבתם, בצרכים המיוחדים לכל אחד מהם, בכוחות בהם ניחנו, בכישרונות, ועוד ועוד... לעיתים קרובות בני זוג תופסים שוני כ"קושי" לדוגמה:

- בחור מסודר מאוד עלול להרגיש קושי במחיצת בחורה "מפוזרת", ולהיפך.
- בחורה דברנית ותוססת עלולה להרגיש קושי במחיצת בחור שתקן ומופנם, ולהיפך.
- בחורה שעורכת קניות לפי רשימה מדוקדקת עלולה לחוש קושי לצד בחור שקונה לפי מה שרואים על המדף ונזכר, ולהיפך.

מה עשוי לעמעם את תחושת הקושי ולהפוך אותה לכוח בונה, כוח הרואה בשוני "הזדמנות"? כנראה ההבנה שהקושי אותו אני חווה הוא רק פן אחד מתוך כמה פנים המשפיעים על תחושתך. כאשר אתבונן אל תוך עצמי, אברר: אילו תחושות נוספות אוכל לגלות בתוכי מלבד תחושת הקושי? באמצעות פנייה כזו אל תוכי אוכל לאתר עוד חוויות שמעסיקות אותי כתגובה ל"קושי" שבעלי הציב בפני. דוגמה: כשהוא כ"כ מסודר ואני לא, אומנם זה מכביד עלי. אבל שמתי לב שכיום כאשר אני מגיעה הביתה אני כבר לא זורקת את הנעליים בכניסה, המפתחות והסוודר על המיטה ואת התיק על השידה של התינוקת- אלא עובר לי בראש שאפשר לצמצם את הבלאגן לפינה אחת- ואני מניחה הכל על המיטה בקצה, שיהיה מרוכז, ככה יותר קל למצוא אח"כ...

הדיון עם בן הזוג השונה ממני "מזמין" אותי להרחיב

שאלות משו"ת אתר השיבה

הנכם מוזמנים לשלוח את שאלתכם ל"שאל את הרב"

<http://www.hakotel.org.il/hebrew/ask-the-rav>

קדושה דסידרא

שלום לכת"ר

(א) האם כאשר הציבור מגיע לקדושה דסידרא (ובא לציון או "ואתה קדוש" דמוצ"ש) וטרם הספקתי להגיע איתם (כגון שסיימתי תפילת לחש ומיד התחילו קדושה דסידרא), האם עלי להגיד עמהם את קדושה דסידרא ואז להמשיך איפה שאני נמצא?
(ב) האם להגיד איתם את כל "ובא לציון"/"ואתה קדוש" עד הסוף ואז לחזור להיכן שהייתי?
(ג) האם עונים לקדושה דסידרא בבקשות שאחר תפילת הלחש?

המשיב: מו"ר הרב אביגדר נבנצל שליט"א
שלום רב,

(א) כאשר הציבור מגיע לקדושה דסידרא עליך להצטרף אליהם.

(ב) אינך צריך לומר עימהם את כל ובה לציון אלא די באמירת פסוקי הקדושה.

(ג) בבקשות שלאחר תפילת לחש אין לענות לקדושה דסידרא.

מזל טוב למו"ר הרב חיים ישעיהו הדרי שליט"א לרגל נישואי נכדו, לרב שלמה גולדשטיין לרגל נישואי בנו, לנתנאל סלע לרגל נישואיו • לרב אהרון מורה לרגל אירוסיו בנו • לחיים פינץ לרגל היכנסו בנו בנועים עול מצוות • למו"ר הרב אביגדר נבנצל שליט"א לרגל הולדת נינו • לר' עמיחי לחמי לרגל הולדת בנו • לאלעד קינסט, למשה תאפנאק לרגל הולדת בנו • בית השיבה אבל בפטירת ר' אלימלך בן פזי ז"ל מנכ"ל השיבה לשעבר

מתוך השיחה השבועית
הרב אביגדר הלוי נבנצל

"וַיְהִי בַּיָּמִים הֵהֵם, וַיַּגְדֵּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו, וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם" (שמות ב, יא).
מה פירוש "וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם"? מסביר רש"י: "נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם". משה אינו מתבונן באחיו הסובלים התבוננות בעלמא, אלא לוקח את הדברים אל לבו. "נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם". יכול היה גם לראות ולא לקחת ללב. למה שיהיה אכפת לו מאחיו הסובלים? הרי אליו אין חשש שתגיע הרעה, שהרי הוא נסיך בבית פרעה, ומוגן מפני השעבוד. אבל הוא איננו נוהג כך. הוא רואה, ולוקח ללב. ולא רק ללב, אלא גם לכתפיים. "היה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהם" (שמו"ר א, כז). הנסיך אינו חס על כבודו, ונושא על כתפיו משאות כבדים, כדי להקל מעט מסבלם של אחיו היהודים. כי אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, הוא שיהיה אדם "נושא בעול עם חברו" (אבות פ"ו מ"ו), ו"נושא בעול עם חבירו" אין הכוונה בגופו בלבד או בלבו בלבד, אלא בשני האופנים גם יחד, כשהדבר אפשרי. כשאין אפשרות לשאת בעול עם חבירו באופן גופני, צריך לפחות להצטער עמו בלב. אבל כשאפשר לעזור לו בגוף, צריך לעזור גם באופן זה, ולא די לשאת עמו בעול בלב בלבד. אם אומר אז לחבירו: "אני מצטער בצערך" ובגופו אינו עוזר לו, אות הוא כי גם הצער אינו אמיתי כ"כ, וגם נשיאה בעול בלב אין כאן. ועל כן, נושא משה בעול עם אָחָיו לא רק בלבו, אלא גם בגופו. "נתן עיניו ולבו" וגם את כתפיו לעזור לאחיו הסובלים. וכשהוא רואה "איש מצרי מכה איש עברי מֵאָחָיו" (שמות שם), הוא אינו משאיר את המִקֵּה ללא תגובה. מיד - "וַיִּפֶּן אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל" (שם, יב), למרות הסכנה הברורה הנשקפת לו ממעשה שכזה, כפי שמוכיח סופו על תחילתו (שכשנודע הדבר לפרעה רצה להרוג את משה - שם, טו).

מהנעשה בישיבה

• **אזכרה למיכאל סיטבון הי"ד** – כמדי שנה, נערכה גם השנה האזכרה למיכאל סיטבון הי"ד, בוגר הישיבה אשר נפל בבקעת הירדן לפני 11 שנים. האזכרה נערכה באשדוד והשתתפו בה בני משפחתו של מיכאל, חבריו וכן נציגים מבית הישיבה.

• **אירועי עשרה בטבת** – ביום עשרה בטבת, שנקבע ע"י הרה"ר לישראל כיום הקדיש הכללי לנספים בשואה, נערכה בישיבה שיחה מיוחדת שעסקה בנושא 'מנהיגות תורנית בשואה'. השיחה, אותה נשא הרב אברהם קריגר, ראש מכון שם עולם, אשר חקר לעומק נושא זה, עסקה באחת הסוגיות הרגישות והטעונות בנושא זה, מקומם והנהגתם של רבני הקהילות

בתקופת השואה ובתקופה שקדמה לה.

• **שבת לבני שיעור ב'** – בשבת פרשת ויחי, נערכה שבת שיעור מיוחדת לבני שיעור ב' בישיבת הר עציון, השוכנת באלון שבות. בשבת, בה השתתפו אף משפחות

רבני השיעור, היתה הזדמנות נפלאה לבני השיעור ליהנות משבת מגבשת ומרוממת מספר חודשים לפני צאתם לעבודת הצבא.

• **בני שיעור ב' יוצאים לגיבושים לקראת גיוסם** – בשבוע שעבר, יצאו מספר בני שיעור ב' לגיבושים בחיל הצנחנים ובחיל הים, לקראת מועד גיוסם הקרב ובא.

מערכת העלון

אחראי תוכן חיים כהן

עורך תוכן עופר סיון

Misrad@hakotel.org.il

ישיבת הכתל - היכל וואהל

ת.ד. 603 ירושלים

91006

Tel:02-6288175

Fax:02-6271180

